

Міністерство освіти і науки України
**НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОЛОГО-НАТУРАЛІСТИЧНИЙ
ЦЕНТР УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ**

04074. Київ, Вишгородська, 19 Тел. 430-02-60, 430-43-90

e-mail: nenc@nenc.gov.ua

«8» лютого 2017 р.

**Національна доповідь про стан позашкільної
еколого-натуралістичної освіти в Україні**

*За загальною редакцією директора НЕНЦ,
доктора педагогічних наук, професора В.В. Вербицького*

Система позашкільної еколого-біологічної освіти є одним з унікальних досягнень української освіти, центром підготовки молоді до ринкових і демократичних перетворень, здатної жити і творити в інформаційному суспільстві, глобальному світовому середовищі, бути громадянином світу й водночас відданим патріотом української держави, речником національних інтересів. Позашкільна освіта реалізується протягом життя, стає для молоді людини смисловим соціокультурним стержнем, ключовою характеристикою якого є пізнання через творчість, гру, працю, дослідницьку діяльність. Сучасній системі позашкільної освіти еколого-натуралістичного напрямку задається новий вектор розвитку. Державна політика в сфері позашкільної освіти спрямована на усвідомлення ціннісного статусу позашкільної освіти як унікальної і конкурентоздатної соціальної практики нарощування мотиваційного потенціалу особистості та інноваційного потенціалу суспільства.

Позашкільна освіта еколого-натуралістичного напрямку створює можливості для оволодіння дітьми та молоддю новими, специфічними знаннями, сприяє розвитку здібностей і самореалізації, формуванню екологічної культури. До того ж, крім професійної орієнтації молоді, створюються умови для наукового, творчого підходу до розв'язання проблем. У зв'язку із зростаючою роллю біології у вирішенні гуманістичних і соціокультурних завдань пріоритет надається соціальному вихованню і залученню дітей та молоді до конкретних заходів з оздоровлення довкілля.

Еколого-натуралістичний напрям позашкільної освіти реалізується у центрах еколого-натуралістичної творчості, станціях юних натуралістів, натуралістичних відділах Будинків школярів, Палацах дитячої та юнацької творчості, в гуртках, секціях, клубах та інших творчих учнівських об'єднаннях на базі загальноосвітніх навчальних закладів, клубах та об'єднаннях за місцем проживання тощо.

У системі Міністерства освіти і науки сьогодні діють **130** еколого-

натуралістичних центри (станції юних натуралістів), 5 філій, 3 дитячих ботанічних сади, організована робота у профільних відділах палаців та будинків творчості дітей та юнацтва, працюють 5, 3 тис. гуртків та інших творчих об'єднань. Координує їх роботу Національний еколого-натуралістичний центр учнівської молоді Міністерства освіти і науки України.

Розвиток системи позашкільної освіти набув помітної позитивної динаміки завдяки розробці і реалізації нормативно-правової бази позашкільної освіти еколого-натуралістичного напрямку. Міністерством юстиції України зареєстровано 23 Положення про проведення Всеукраїнських масових заходів з позашкільної освіти еколого-натуралістичного напрямку.

Чинна нормативно-правова база дозволила залучити до участі у Всеукраїнських масових заходах екологічного, природоохоронного і дослідницького характеру тільки протягом 2016 року близько 148 754 учнів.

Реалізація виховного потенціалу позашкільної освіти еколого-натуралістичного напрямку засобами всеукраїнських конкурсів

Зміст масових заходів вирізняється тематичним різноманіттям, проектним підходом і спрямований на створення особливого освітнього простору, який стимулює потребу у дітей та молоді до вивчення різних розділів біології та екології, аграрних наук, до практичної діяльності з оздоровлення довкілля.

Участь у цих заходах вимагає включення учасників у дослідницьку діяльність з вивчення екологічних проблем свого місця проживання, збереження традицій неруйнівного природокористування, а також практичну природоохоронну і проектну діяльність із збереження природного середовища, вирощування екологічної чистої сільськогосподарської продукції.

Це дозволяє учням і вихованцям самостійно здобувати і застосовувати екологічні знання, формувати навички екологічно доцільної поведінки, вміння прогнозувати свої дії щодо навколишнього природного середовища, творчо мислити, розвивати емпатію.

Осмишуючи доцільність норм і правил поведінки в природі, пізнаючи моральні цінності, діти і молодь набувають досвіду у розв'язанні екологічних, соціальних і економічних проблем.

Реалізація програм заходів дає можливість їх учасникам знайти товариство однодумців (як ровесників так і дорослих), розширити межі самореалізації учнів, вихованців в різних галузях освіти, науковій і практичній діяльності, прийняти виважені рішення щодо вибору майбутньої професії.

Отже, виховні можливості Всеукраїнських масових заходів є значними, що обумовлено специфічними особливостями позашкільної освіти еколого-натуралістичного напрямку, системним підходом до їх організації, підтверджено педагогічною практикою.

Важливим аспектом діяльності позашкільних навчальних закладів еколого-натуралістичного напрямку є виховання громадянина-патріота України,

готового розбудувати країну на засадах сталого розвитку та раціонального природокористування.

Реалізація завдань патріотичного виховання в процесі позашкільної екологічної освіти відбувається через:

- посилення українознавчої та народознавчої спрямованості навчального матеріалу;
- використання потенціалу краєзнавчого дослідження;
- формування у вихованців почуття поваги до вітчизняних діячів науки, до наукових розробок та досягнень України в галузі біології та у природоохоронній справі.

Нині відбувається активний процес дослідження наукової спадщини вчених, чий імена були безпідставно забуті, визначається їхнє місце в екології і природозаповідній діяльності свого часу. Особливе місце тут займає робота з історичними документами, на яких вихованці вчать порівнювати, зіставляти, аналізувати. Така робота вчить самостійно здобувати знання, на основі яких формується особистісна система цінностей. Долучення юних екологів до історичного процесу гартує гордість за свій народ, формує патріотичну особистість.

Осягнення наукової спадщини є повноцінним лише за активного навчання, яке реалізовується через застосування компетентнісного, діяльнісного, особистісно орієнтованого підходу в навчанні, проблемно-пошукового методу, використання проектної технології тощо. На сьогодні така форма екологічної освіти в природі, як проведення екологічних експедицій, є невід'ємною частиною навчально-виховного процесу майже усіх позашкільних навчальних закладів. Гармонійне поєднання теоретичного матеріалу з практичними дослідженнями має великий вплив на формування національної свідомості дітей та молоді. Під час експедицій діти прокладають цікаві маршрути, вивчають біологічні особливості видів місцевої флори і фауни, знайомляться з природними об'єктами, оформлюють фоторепортажі тощо.

До того ж участь в експедиціях допомагає юннатам не тільки краще пізнати природу свого краю, усвідомити особисту відповідальність за її майбутнє, а й проводити змістовні дослідження природних компонентів з подальшим оформленням звітних матеріалів для участі у Всеукраїнських проектах, конкурсах, акціях екологічного та природоохоронного спрямування. З цією метою щороку проводяться Всеукраїнські експедиційно-польові збори команд юних екологів і натуралістів за основними профілями еколога-натуралістичного напрямку позашкільної освіти (екологія, ботаніка, зоологія).

Проведення Всеукраїнських організаційно-масових заходів доповнюється заходами патріотичного спрямування відповідно до еколога-натуралістичного напрямку позашкільної освіти:

- Всеукраїнський фестиваль «Україна - сад»;
- Всеукраїнський конкурс з квітництва і ландшафтного дизайну «Квітуча Україна»;
- Всеукраїнський фестиваль «Українська паляниця»;

- Всеукраїнський юнацький фестиваль «В об'єктиві натураліста»;
- Всеукраїнський заочний конкурс робіт юних фотоаматорів «Моя країна – Україно!»;
- Всеукраїнська дитячо-юнацька еколого-патріотична гра «Паросток».

Унікальні можливості впливу на особистість та формування у неї національних етнічних цінностей має Музей хліба. У 2016 році Музей став локацією проведення Всеукраїнського фестивалю «Скарбниця народної духовності». У межах програми заходу: виставка-презентація обрядових хлібних виробів регіонів України; презентація діяльності музеїв хліба при навчальних закладах; зустрічі з відомими людьми, професії яких пов'язані із хліборобською працею (вченими, працівниками агропромислового комплексу, хлібопекарями, народними майстрами тощо); тематичні майстер-класи, навчальні тренінги.

У формуванні національних етнічних цінностей важливе значення має виховання таких громадянських якостей, як працелюбство та повага до праці інших людей. З метою виховання цих якостей учні Школи народних ремесел НЕНЦ знайомляться з традиційними ремеслами, дістають уявлення про народну символіку, розписування писанок, особливостями петриківського розпису. З ініціативи вихованців Школи створена мапа «Писанкова Україна», що демонструвалася в Секретаріаті Верховної Ради України. На ній представлено 139 писанок з традиційною символікою кожної області України.

Окремої уваги заслуговує участь вихованців Центру у волонтерських акціях, зокрема *Всеукраїнській благодійній акції «Підтримай пораненого»* на підтримку поранених військовослужбовців унаслідок виконання бойових завдань в рамках проведення заходів АТО. Юннати передали до військових госпіталів продукцію садівництва, овочі, лікарські рослини, провели благодійні ярмарки з продажу сільськогосподарської продукції та передали кошти для лікування поранених.

Спільно з юними майстрами - учасниками Міжнародного еколого-мистецького пленеру «З природою в серці» (6 - 26 серпня 2016 р.), вихованці НЕНЦ напередодні Дня Незалежності в черговий раз відвідали поранених воїнів у Київському госпіталі з подарунками — яблуками, грушами, сливами і медом з навчально-дослідної ділянки та власноруч виготовленими оберегами, малюнками, листами, сувенірами.

Формуванню трудових ціннісних орієнтацій, адекватних сучасним соціально-економічним відносинам, сприяє робота молоді в трудових аграрних об'єднаннях, учнівських виробничих бригадах. Ефективними формами підготовки землекористувачів нового покоління є залучення старшокласників до реалізації державних цільових програм «Картопля України», «Птахівництво», «Програми розвитку садівництва». Щорічним підсумком роботи є зльоти аграрних учнівських об'єднань, що поєднують компоненти профорієнтації, технологічної підготовки, навчально-дослідницької діяльності.

Розвитку мережі навчально-дослідних земельних ділянок у загальноосвітніх і позашкільних навчальних закладах України як бази

дослідницької роботи учнів також сприяє проведення Всеукраїнського конкурсу на крашу НДЗД.

З метою підвищення ефективності дослідницької роботи з садівництва, професійного самовизначення старшокласників, відродження садівництва в Україні Центр щорічно проводить Всеукраїнський фестиваль «Україна-сад». Наразі до цієї роботи долучилися 1350 загальноосвітніх та 48 позашкільних навчальних закладів. Суттєву науково-методичну допомогу тут надають: Національний ботанічний сад імені М. М. Гришка Національної академії наук України, Інститут садівництва НААН України, успішному проведенню заходу сприяють спонсори: ТОВ «Водоспад – професійний садовий інструмент», редакція журналу «Нескучний сад». Змістовну виставку-презентацію науково-дослідницьких та виробничих досягнень у садівництві щороку демонструють загальноосвітні та позашкільні навчальні заклади Вінницької, Волинської, Дніпропетровської, Донецької, Житомирської, Закарпатської, Запорізької, Київської, Одеської, Рівненської, Сумської, Тернопільської, Черкаської та Чернігівської областей.

Спільно з Державним агентством лісового господарства України відновлено практику проведення Всеукраїнських зльотів юних лісівників. Мета заходу – привернення уваги державних і громадських організацій до проблем трудового виховання учнівської молоді в сучасних умовах, широке залучення молоді до реалізації Державної цільової програми "Ліси України", відтворення площі високопродуктивних стійких насаджень, посилення природоохоронного потенціалу лісів та збереження біологічного різноманіття лісових екосистем, розгортання дослідницько-експериментальної роботи в сфері лісового господарства.

Зльоти учнівських лісництв засвідчили ефективність орієнтування молоді на лісгосподарські професії. Майже 50 відсотків працівників лісгосподарських підприємств – колишні члени учнівських лісництв.

Привернення уваги до глобальної проблеми збереження бджіл, проведення широкомасштабної еколого-просвітницької кампанії щодо ролі бджіл і продуктів бджільництва в сільському господарстві та житті людини; обмін досвідом, вдосконалення професійної майстерності та практичних навичок, турнірні змагання юних пасічників - такі основні завдання Всеукраїнського збору юних пасічників, організованого Спільно із Спілкою пасічників України.

Формування мотивації до створення і підтримання естетичної якості і гармонійності середовища - мета навчальних стартапів молодих дизайнерів. Молодь навчалася, як правильно створювати, презентувати і просувати свої проекти з ландшафтного дизайну та нові ідеї. Захід проведено спільно з Академією Наталії Агеєвої для вихованців гуртків юних квітників з усієї України.

Важливою соціальною функцією позашкільної освіти еколого-натуралістичного напрямку є підтримка обдарованої молоді. В Центрі сформована і реалізується система підтримки обдарованих дітей, яка включає

всі рівні і охоплює дітей усіх вікових категорій. На реалізацію творчого потенціалу дітей та молоді спрямовані творчі конкурси дослідницького характеру: Всеукраїнський конкурс дослідницько-експериментальних робіт з природознавства «Юний дослідник», Всеукраїнський конкурс винахідницьких і раціоналізаторських проектів еколого-натуралістичного напрямку, Всеукраїнський конкурс досягнень юних зоологів і тваринників, Всеукраїнський конкурс «ІнтелЕко-Україна», Всеукраїнський конкурс молодіжних проектів з енергоефективності «Енергія і середовище»; Всеукраїнський чемпіонат з інформаційних технологій «Екософт», III етап Всеукраїнського конкурсу-захисту науково-дослідницьких робіт учнів-членів МАН України (відділення екології та аграрних наук); III етап Всеукраїнського конкурсу-захисту науково-дослідницьких робіт учнів-членів МАН України (відділення хімії та біології), Всеукраїнський форум учнівської та студентської молоді “Дотик природи тощо.

Створенню умов для рівного доступу до якісної освіти для обдарованої сільської молоді – мета Всеукраїнського конкурсу “Юний селекціонер і генетик”, який системно вирішує завдання допрофільної підготовки, соціальної інтеграції та професійного самовизначення учнівської молоді.

Слід також відзначити, що профільна система роботи щодо супроводу **траєкторії** молодих талантів стала можливою завдяки створенню психологічною службою Центру електронного банку даних «Обдаровані діти». Це дозволило інтегрувати досвід роботи, вибудувати індивідуальні освітні траєкторії, налагодити єдину мережу взаємодіючих позашкільних, загальноосвітніх і вищих навчальних закладів в межах еколого-натуралістичного напрямку позашкільної освіти.

Виховання у дітей та молоді свідомого ставлення до власного здоров'я як першооснови творчої діяльності є пріоритетним напрямом діяльності еколого-натуралістичних центрів. На позашкільні навчальні заклади покладається важлива функція оздоровлення та відпочинку дітей. Профільний табір здатний компенсувати потребу кожної дитини взаємодіяти з природою, завдяки можливостям «занурення» дітей у світ природи, що підвищує інтенсивність виховного процесу. Цьому також сприяє застосування педагогами закладу методів та форм екологічного виховання з урахуванням сучасних розробок психолого-педагогічної науки: застосування компетентнісного підходу, виховання особистості у дитячому закладі оздоровлення та відпочинку, формування лідерських якостей.

Всеукраїнський профільний табір оздоровлення та відпочинку «Юннат» під час літніх канікул перетворюється на школу передового досвіду, де застосовуюся різні форми роботи, зокрема пошуково-дослідницькі. Вихованці разом з вченими та педагогами виявляють рідкісні та зникаючі види рослин і тварин, вивчають дендрофлору парку «Юннатівський», аналізують захисне забарвлення комах, особливості поведінки птахів улітку. Варто зазначити, що створена мережа профільних таборів на різних рівнях позашкільної освіти.

Позитивний досвід тут напрацьований Полтавським обласним еколого-натуралістичним центром.

Упродовж червня 2016 року, на базі профільного табору «Юннат», проведено літні оздоровчі зміни юних патріотів-екологів, приурочені до 25-ї річниці незалежності України. Молодь презентувала свої напрацювання у сфері національно-патріотичної діяльності, демонструвала знання з історії свого краю, брала участь у еколого-патріотичній грі «Паросток», різноманітних конкурсах, майстер-класах, тренінгах. Невід'ємною частиною зміни стала Школа першої медичної допомоги «Швидко, своєчасно, першокласно». Оволодіти навичками надання першої невідкладної медичної допомоги учасникам фестивалю допомагали військові медики.

Для учасників табірних змін організована цікава культурна програма: відвідання Національного музею історії України, Національного музею «Чорнобиль», Національного академічного драматичного театру ім. Івана Франка, Київського національного академічного театру оперети тощо виставкових залів, проведення флеш-мобів та вечорів патріотичної пісні «З Україною в серці!».

Ставлення дітей та молоді до природи розглядається педагогічним колективом Центру як важлива громадянська риса особистості, яка формується в процесі широкої еколого-просвітницької роботи. Набувають все більшої популярності серед школярів Всеукраїнські конкурси «ЕКОоб'єктив», колективів екологічної просвіти загальноосвітніх і позашкільних навчальних закладів «Земля - наш спільний дім», юнацький фестиваль «В об'єктиві натураліста». Метою цих заходів є підвищення рівня еколого-просвітницької та природоохоронної діяльності учнівських колективів, формування екологічної свідомості та дбайливого ставлення до природи, активізації екологічного руху в Україні, привернення уваги місцевої влади, громадських та державних організацій до існуючих екологічних проблем.

Так, 2016 року була проведена широкомасштабна просвітницька акція, присвячена питанням збереження родючості ґрунтів, ґрунтоохоронних заходів, підсумком якої став фінальний етап XV Всеукраїнського конкурсу «Земля – наш спільний дім» (12-14 травня, с. Красне Скадовського району Херсонської області).

Педагогами центрів еколого-натуралістичної творчості спільно із науковими співробітниками об'єктів природно-заповідного фонду України створена система роботи з учнівською молоддю, напрацьовано досвід еколого-освітньої діяльності у Карпатському, Чорноморському та Дунайському біосферних заповідниках, біосферному заповіднику Асканія-Нова ім.Ф.Е. Фальц-Фейна Національної академії наук України, національних природних парків Святі гори, Подільські Товтри, Сколівські бескиди, Деснянсько-Старогутський, Бузький Гард, Вижницький, Черемоський, Хотинський, у Яворівському національному природному парку, природних заповідниках Медобори, Горгани, Канівському та Казатинському природних заповідниках, регіональних ландшафтних парках Нижньоворкслянський, Диканський,

дослідно-селекційному дендрологічному лісовому центрі «Веселі Боковеньки» тощо.

Поряд з традиційними екскурсіями, лекціями на екологічні теми тут реалізується екологічна модель «Освіта через дослідження». Освітня діяльність на об'єктах ПЗФ дозволяє комплексно вирішувати науково-дослідницькі завдання ПЗФ і педагогічні завдання позашкільних навчальних закладів:

- проведення досліджень, пов'язаних з інвентаризацією природних комплексів, вивченням природного розвитку і відновлення біогеоценозів;
- оволодіння навичками моніторингу, ідентифікації і опису біорізноманіття;
- --ознайомлення з методами оцінки та збереження біорізноманіття;
- залучення вихованців до участі у моніторингу якості довкілля, розроблення практичних рекомендацій щодо оптимізації природокористування, до практичної природоохоронної діяльності;
- формування мотивації до цілеспрямованої дослідницької діяльності в галузі біорізноманіття;
- ознайомлення з реальними умовами праці наукових співробітників, створення простору професійних проб;
- розвиток інтелектуальних та творчих здібностей;
- виховання любові до рідного краю, відповідального ставлення до навколишнього природного середовища, формування екологічно доцільної поведінки.

Комплексні екологічні експедиції, польові наукові практики, екологічні табори, навчальні екскурсії в природу визнані педагогами-позашкільниками найефективнішою формою екоосвіти в природі. Щорічно Львівський обласний дитячий еколого-натуралістичний центр організовує обласну еколого-освітню експедицію «Чолгині». Вихованці центру беруть участь у роботі польового орнітологічного табору «Avosetta». На території Національного природного парку Сколівські Бескиди Львівським обласним та міським дитячим еколого-натуралістичними центрами проводяться навчально-оздоровчі екологічні експедиції, виїзні навчально-екологічні семінари для юннатів, обласна еколого-натуралістична школа передового досвіду «Сколівські Бескиди».

У сучасних умовах набуває актуальності проблема громадянської відповідальності особистості пов'язана з необхідністю підвищення персональної відповідальності кожної людини за свій внесок у процес суспільних перетворень. Значний потенціал для формування громадянської відповідальності молоді мають громадські екологічні об'єднання. Відтак побудова життєдіяльності Центру здійснюється на основі співпраці як моделі громадянського суспільства. Однією з таких моделей є Всеукраїнська дитяча спілка «Дитячий екологічний парламент» (ДЕП). На засіданнях лідерів ДЕП всебічно обговорюються питання, пов'язані із станом та охороною довкілля на рівні учень-учитель-школа-позашкільні навчальні заклади-громадські й державні організації та установи-представники влади. Це дало змогу

розгорнути просвітницьку і практичну роботу з оздоровлення довкілля через систему масових заходів, проектів, конкурсів.

Актуальним проблемам екологічної та енергетичної безпеки присвячена науково-практична конференція «Чорнобиль. 30 років потому». Учасниками заходу стали вихованці гуртків юних екологів Центру, учні спеціалізованої школи № 3 Подільського району та ЗНЗ № 29 Оболонського району м. Києва. У ході конференції юні екологи відповідали на поставлені запитання, демонстрували підготовлені презентації, розповідали про маловідомі факти наслідків аварії на Чорнобильській АЕС.

16 квітня 2016 року вихованці НЕНЦ спільно з працівниками Міністерства екології та природних ресурсів України долучилися до загальноміської толоки, спрямованої на поліпшення стану довкілля, озеленення, благоустрою міста.

Традиційно у рамках Дня довкілля проводиться весняний етап Всеукраїнського конкурсу «Парки – легені міст і сіл». У ході конкурсу учнівською молоддю закладені нові парки, лісопарки, алеї, захисні смуги та інші об'єкти зеленого будівництва. У шкільних розсадниках діти вирощували посадковий матеріал плодово-декоративних дерев, кущів, квітів, якими озеленювали та прикрашали території шкіл, вулиці, дитячі дошкільні заклади, історичні та пам'ятні місця, передавали його для озеленення іншим організаціям. Зокрема, на познаку 30-роковин Чорнобильської катастрофи вихованцями учнівського лісництва Ірпінського еколого-технічного центру творчості школярів та молоді і екологічної агітбригади «Зелений парус» на території дендропарку НЕНЦ «Юннатський» було закладено алею «Пам'яті ліквідаторів».

Навчально-методичне забезпечення позашкільної освіти еколого-натуралістичного напрямку

Відбулося становлення надпредметного змісту позашкільної еколого-біологічної освіти. Його спрямовано на цілі і цінності освіти сталого розвитку, особистісного розвитку вихованців, індивідуалізацію навчально-виховного процесу, виховання їх як громадян-патріотів України. Навчальні програми дозволяють формувати досвід самостійного розв'язання пізнавальних, комунікативних і дослідницьких проблем, які складають зміст позашкільної освіти. Розроблені програми спрямовують діяльність педагога на активне застосування сучасних засобів навчання, передбачають експериментально-дослідницьку роботу, участь у творчих інтелектуальних змаганнях, забезпечують практичну пробу сил у обраній професійній діяльності (навчально-дослідницькі проекти, науково-практичні конференції, лабораторні і практичні роботи тощо). Загалом розвиток змісту освіти, відбувається в напрямі посилення його компетентнісної і діяльнісної спрямованості.

Протягом трьох років підготовлено навчальні програми, яким надано Гриф: Рекомендовано Міністерством освіти і науки України:

Навчальні програми з позашкільної освіти еколого-натуралістичного напрямку: еколого-біологічний профіль [збірник / за загальною редакцією доктора педагогічних наук В.В. Вербицького].- К.: “НЕНЦ”, 2013.- 336 с.

Навчальні програми з позашкільної освіти еколого-натуралістичного напрямку: еколого-біологічний профіль [збірник / за заг. ред. доктора пед. наук В.В. Вербицького]. – Київ: «НЕНЦ», 2014. – 74с.

Навчальна програма з позашкільної освіти еколого-натуралістичного напрямку: еколого-біологічний профіль „Природа рідного краю”_. Гриф: Рекомендовано Міністерством освіти і науки України (лист Міністерства освіти і науки України від 11.11.2015 № 1/11-16378)). Позашкільня. Шкільний світ. №10(118), жовтень 2016. С.9-18

Навчальні програми з позашкільної освіти еколого-натуралістичного напрямку. Природнича школа учнівської молоді: секція «Біологія». Гриф: Рекомендовано Міністерством освіти і науки України (лист Міністерства освіти і науки України від 11.11.2015 № 1/11-16376)) сайт: www.nenc.gov.ua.

Триває робота зі створення навчальних посібників та підручників відповідно до нових навчальних програм. Нині позашкільні навчальні заклади еколого-натуралістичного напрямку мають у своєму розпорядженні навчальні видання:

Збірник методичних розробок щодо організації дослідницької роботи на базі навчальних закладів за напрямом “Сільське господарство” [збірник за загальною редакцією доктора педагогічних наук В.В. Вербицького]. - К.: “АВЕРС”, 2012. - 234с.

Вербицький В.В. Екологія в закладах освіти [навчально-методичний посібник]. - Київ, “НЕНЦ”, 2013. - 291 с.

Методика проведення науково-дослідницької роботи із старшокласниками (еколого-натуралістичний напрям) [збірник за заг. ред. д-ра пед. наук В.В.Вербицького]. – Київ: «НЕНЦ», 2013.-149 с.

Науково-методичний супровід позашкільної еколого-біологічної освіти

Сьогодні зростає значущість педагогіки і психології в реформуванні позашкільної еколого-біологічної освіти. Особливої актуальності набувають завдання сучасного науково-методичного супроводу змін в освіті. Ключова роль у впровадженні інноваційних моделей у практику центрів еколого-натуралістичної творчості належить Інституту педагогіки НАПН України, Інституту психології ім. Г.С.Костюка НАПН України, Інституту проблем виховання НАПН України. Так спільно з лабораторією хімічної і біологічної освіти Інституту педагогіки НАПН України проведено дослідження *«Методика дослідницької еколого-натуралістичної роботи старшокласників»*, результати якого впроваджено в практику роботи профільних позашкільних навчальних закладів. Наразі педагоги Центру залучені до дослідження наукової проблеми *«Формування ціннісних орієнтирів навчально-виховного процесу у позашкільних навчальних закладах»*, координатором якого є лабораторія позашкільних

закладів Інституту проблем виховання НАПН України. Визначені ціннісні орієнтири навчально-виховного процесу і цінності, які підлягають формуванню у вихованців позашкільних навчальних закладів еколого-натуралістичного напрямку. Такими є: соціальні цінності (у широкому розумінні): Батьківщина, патріотизм; цінності міжособистісних відносин: сім'я, друзі; екологічні цінності, естетичні цінності; етнічні цінності.

З метою оновлення змісту позашкільної еколого-біологічної освіти спільно з науковими працівниками лабораторії діяльності позашкільних закладів також проведено конкурс навчально-методичних матеріалів та віртуальних ресурсів з еколого-натуралістичної освіти; відкритий рейтинг якості позашкільної освіти «Золота когорта позашкільників-2016»; позашкільні педагогічні читання-виставка видавничої продукції з питань позашкільної освіти еколого-натуралістичного напрямку; конкурс «Виховати особистість».

Вагомий науково-методичний супровід діяльності центрів еколого-натуралістичної творчості здійснює Інститут модернізації і змісту освіти, зокрема наукові співробітники відділу неформальної та інформальної освіти дітей, відділу загальної середньої освіти і підготовки вчителів.

Завдяки плідній співпраці оновлено зміст навчальних програм для профільних гуртків, програм гурткової роботи для загальноосвітніх навчальних закладів та програм з допрофесійної підготовки. Відповідно до наказу Міністерства освіти і науки України від 02.02.2016 № 70 «Про проведення Всеукраїнського конкурсу рукописів навчальної літератури для позашкільних навчальних закладів системи освіти у 2016 році» проведено конкурс у таких категоріях: навчальні програми та навчальна література за еколого-натуралістичним напрямом позашкільної освіти (хіміко-біологічний профіль).

За науково-методичної допомоги Інституту модернізації і змісту освіти з метою формування екологічної компетентності, посилення здоров'язбережувального виховання та підвищення ролі позашкільної освіти освіти в соціалізації дітей та молоді на базі регіональних позашкільних навчальних закладів розпочали роботу експериментальні майданчики, яким надано статус експериментального позашкільного навчального закладу всеукраїнського рівня:

- на базі Центру еколого-натуралістичної творчості учнівської молоді Херсонської обласної ради (наказ МОН України № 581 від 13.05.2014 р.). Тема: «Екологізація дослідницької діяльності учнівської молоді у взаємодії позашкільного навчального закладу із об'єктами природо-заповідного фонду»;
- на базі комунального закладу «Чернігівська обласна станція юних натуралістів» Чернігівської області (наказ МОН України №923 від 11.08.2014 р.). Тема: «Формування культурно-створювальної позиції у вихованців позашкільних навчальних закладів еколого-натуралістичного напрямку».
- на базі комунального закладу Сумської міської ради - Сумський міський центр еколого-натуралістичної творчості учнівської молоді

Тема: «Формування життєвої компетентності вихованців у позашкільному навчальному закладі – Школі сприяння здоров'ю» (наказ МОН України № 648 від 09.06.2016 р.).

Актуальні наукові розробки лабораторії психології творчості Інституту психології ім. Г.С. Костюка НАПН України впроваджені в навчальний процес Національного еколого-натуралістичного центру і позашкільних навчальних закладів України: концепцію творчої діяльності в особливих умовах, методики виявлення, підтримання і розвитку обдарованих дітей, корекційно-розвивальну програму творчого сприймання техноінформаційних індикаторів реальності, які засвідчили свою результативність щодо удосконалення процесу інтелектуального розвитку школярів, підвищенню їхньої психологічної готовності до розв'язування творчих задач в процесі науково-дослідницької діяльності.

Особлива роль у науково-методичному супроводі позашкільної еколого-біологічної освіти належить галузевим інститутам НАН України та інститутам НААН України. Науковий і кадровий потенціал НАН України і НААН України забезпечують підготовку тематики і методики експериментально-дослідницької роботи для профільних гуртків та інших творчих учнівських об'єднань. Вчені академії залучаються до підготовки вихованців до участі у міжнародних проектах та програмах, підведення підсумків творчих конкурсів та олімпіад, конференцій, форумів, беруть участь у розробленні навчальних програм, модернізації їх змісту на основі сучасних досягнень у сфері біологічних та аграрних наук, підготовці «Наукового вісника Національного еколого-натуралістичного центру», інших наукових та методичних видань Центру та профільних позашкільних навчальних закладів.

Інформатизація еколого-натуралістичного напрямку позашкільної освіти

Зроблено певні кроки у впровадженні **електронних** засобів навчання, в удосконаленні **інтерактивного освітнього простору**, що створює додаткові можливості для навчання юним екологам, біологам, дітям та учнівській молоді із сільської місцевості, які цікавляться аграрним дослідництвом. Напрацьований досвід проведення заходів з використанням сучасних комп'ютерних технологій, зокрема: Всеукраїнського турніру юних натуралістів, Інтернет-олімпіади «Крок до знань». Учасники олімпіади «Крок до знань» мають змогу представити власні наукові проекти у формі web-сторінок в режимі on-line на сайті олімпіади. Відкрито електронний ресурс навчально-інформаційного призначення «*Е-аудиторіум*» за сприяння ТОВ «Київське енергетичне Агентство». Цей ресурс спрямований на впровадження нових форм соціальної взаємодії педагогів, вихованців та їхніх батьків на основі оперативного доступу до практично усіх даних, що можуть бути корисними для усіх учасників навчального процесу. Окрім загальної інформації про навчальний процес, електронний ресурс «*Е-аудиторіум*» містить важливі

елементи інтерактивного навчання, що стимулюють дітей до самостійної роботи.

Створено “Науково-дослідний віртуальний інститут позашкільної освіти”, діяльність якого вже сьогодні забезпечила можливість: розроблення і упровадження науково-методичних розробок інноваційного змісту й WEB – середовища дистанційного підвищення фахового рівня керівників, методистів і педагогів позашкільних навчальних закладів; умови для створення банку програмно-педагогічних засобів для використання комп’ютерної техніки в навчальному процесі; участі педагогічних працівників в Інтернет-конкурсах, Інтернет-конференціях, Інтернет-проектах, віртуальних методичних семінарах; координації науково-методичної та інструктивно-методичної роботи у сфері позашкільної освіти.

Формування дослідницької компетентності вихованців центрів еколого-натуралістичної творчості. Участь учнівської молоді України у реалізації галузевих програм

Позашкільна освіта еколого-натуралістичного напрямку посідає провідне місце у формуванні дослідницької компетентності учнів загальноосвітніх та вихованців позашкільних навчальних закладів та є прикладом інтеграції позашкільних навчальних закладів та наукових установ.

Упродовж трьох років вихованці гуртка «Юні екологи» за завданням Інституту зоології ім. І.І. Шмальгаузена НАН України працюють над проектом «Біоіндикація ґрунтів об’єктів ПЗФ». Вивчено видовий склад, структуру домінування та морфоекотипи орибатид (Acariformes, Oribatida) - однієї з найбільш численних і різноманітних груп ґрунтових тварин. Робота прикладна, її результати можуть бути враховані в екологічному моніторингу ґрунтів. Також, ця робота доповнює відомості про орибатид м. Києва.

Наукові установи НААН України сприяли залученню вихованців центрів еколого-натуралістичної творчості до участі в дослідженні за програмою «Наукові основи розвитку органічного виробництва сільськогосподарської продукції та механізми його функціонування в Україні». Так гуртки сільськогосподарського профілю та аграрні учнівські об’єднання впродовж останніх років впроваджують на навчально-дослідних земельних ділянках нові альтернативні моделі сільськогосподарської діяльності, які ґрунтуються на концепції одержання високоякісного врожаю без шкоди довкіллю завдяки вивченню і врахуванню природних процесів. Серед найбільших поширених альтернативних методів сільськогосподарського виробництва, які впроваджені в практику НЕНЦ, Житомирського, Кіровоградського, Тернопільського обласних еколого-натуралістичних центрів, Рівненської та Чернігівської обласних станцій юних натуралістів є органічне землеробство (organic farming), біодинамічне землеробство (biodynamic agriculture), екологічне сільське господарство (ecological agriculture), ЕМтехнології (effective microorganism technologies), точне землеробство (precision farming), регенеративне сільське господарство (regenerative agriculture). Найпоширенішим серед зазначених методів, який

застосовуються вихованцями гуртків «Юні овочівники», «Юні рослинники», «Юні агрохіміки», є «органічне землеробство», який поєднує в собі найкращий досвід з огляду на збереження довкілля, рівень біологічного різноманіття, збереження природних ресурсів і відповідає певним вимогам до продуктів, вирощених із застосуванням речовин і процесів природного походження.

На НДЗД НЕНЦ впроваджується ЕМтехнології (effective microorganism technologies) при вирощуванні овочевих культур. Закладені досліди з використанням сидеральних культур, суміжних посівів, плоскорізного обробітку ґрунту та біологічних засобів захисту рослин. Зокрема, проводяться досліди по вивченню способів біологічного захисту капусти білоголової та томатів. Триває вивчення дії біопрепаратів: Тамір, Мікосан, ФітоДоктор, Колорадоцид, Сияние, Байкал тощо.

Вихованці сільськогосподарських гуртків проводять інтродукцію малопоширених культур, зокрема батату. Вирощування цієї культури в умовах України передбачає розробку і вдосконалення методів ефективного розмноження, способів вирощування та підбір більш адаптованих сортів. На основі вивчених особливостей росту і розвитку сортів батату (дослід на тему: «Вивчення способів розмноження батату») в залежності від умов вегетаційного періоду, умов зберігання, способів вирощування, сортових особливостей розроблено комплекс агротехнічних заходів вирощування батату, які дозволять в умовах Південного Полісся підвищити рівень біологічного потенціалу культури.

Також актуальним напрямом є сортовипробування овочевих культур. Вихованці гуртка «Юні рослинники» НЕНЦ за завданням вчених Національного університету біоресурсів та природокористування України проводять випробування сортів і гібридів томатів на комплексну стійкість проти шкідників і хвороб. Дослід «Сортовивчення томатів» закладено на чотирьох полях овочевої сівозміни, де випробовується понад 18 перспективних сортів та гібридів.

Проведені дослідження значно поглиблюють знання учнів з біології і сільськогосподарського виробництва, формують мотивацію до проведення дослідницької роботи не лише на навчально-дослідній земельній ділянці, а й у себе на присадибній або дачній ділянці.

Гуртки «Юні картоплярі» Центру долучилися до реалізації – «Галузевої комплексної програми «Картопля України на 2016-2020рр.». За завданням Інституту картоплярства НААН України вони досліджують технологічні процеси вирощування насінневої та продовольчої картоплі на основі органічного землеробства.

До реалізації цієї Програми долучилися і вихованці гуртків сільськогосподарського профілю Комунального закладу «Центр еколого-натуралістичної творчості учнівської молоді» Херсонської обласної ради. Вони розпочали дослідницьку роботу за темою: «Пошук оптимальних технологій вирощування картоплі за принципом органічного землеробства в умовах Південного Степу України». В ході дослідження визначено тип мульчування,

найбільш ефективний для отримання екологічно чистої продукції картоплі сорту Скарб із економією водних ресурсів в умовах Півдня України.

Формуванню дослідницьких компетентностей вихованців центрів еколого-натуралістичної творчості в галузі садівництва сприяє залучення до впровадження ресурсозберігаючих технологій вирощування плодоягідних культур, районованих вітчизняних та зарубіжних сортів, створення сучасної розсадницької бази на навчально-дослідницьких земельних ділянках загальноосвітніх і позашкільних навчальних закладів. За науково-методичної підтримки Інституту садівництва НААН України учнівська молодь долучається до участі в реалізації *Галузевої програми «Плоди і ягоди України - 2017»*, забезпечення екологічно-чистою продукцією дитячого харчування.

Дослідницька робота гуртків тваринницького напрямку Центру зосереджена на проведенні порівняльної оцінки продуктивності сільськогосподарських тварин різних порід, дослідженні впливу технологічних чинників на продуктивні і відтворні якості сільськогосподарських тварин і птиці, дослідженні впливу кормових добавок на продуктивність сільськогосподарських тварин тощо.

Допрофільна підготовка і профільне навчання, формування допрофесійної компетентності вихованців, учнів, слухачів

В умовах профілізації загальної середньої освіти позашкільним навчальним закладам належить особлива роль у самовизначенні молоді щодо власної творчої діяльності.

Залучення переваг позашкільної освіти в контекст профільного навчання школи розширює компетентнісну складову загальної середньої освіти. Відтак такі характеристики позашкільної освіти як добровільність вибору, індивідуальні освітні траєкторії, блок самостійної роботи і безсумнівна орієнтація на успіх слід максимально перенести на шкільну практику, оскільки саме в таких умовах виникає мотивація на навчальну діяльність.

Потенціал центрів еколого-натуралістичної творчості збагачує освітній і професійний напрям допрофільної підготовки, розширює можливості для професійного самовизначення через різні форми навчальної діяльності: гуртки та творчі об'єднання вищого рівня: Природничу школу учнівської молоді, наукове товариство учнів «Ерудит», Позашкільний природничий ліцей, «Університет юного біохіміка», дослідницькі практики, квазіпрофесійну діяльність.

Навчання у Природничій школі учнівської молоді здійснюється у наукових відділеннях за напрямками: природничий (із секціями біології, хімії, біоінформатики тощо); аграрний (із секціями агрономії, садівництва, лісознавства, бджільництва, ветеринарії тощо); декоративно-прикладний (із секціями народних ремесел, флористики та фітодизайну тощо); людинознавчий (із секціями психології, соціології, медицини тощо); наукових стажувань тощо.

Серед інших форм позитивного досвіду варто відзначити:

- організацію роботи регіональних заочних біологічних шкіл (Полтавський і Чернівецький обласний еколого-натуралістичні центри), створених, насамперед, для молоді сільської місцевості з метою надання якісних освітніх послуг, формування дослідницької компетентності, розвитку творчих здібностей;
- викладання курсів за вибором, зокрема, реалізуючи соціально-педагогічну концепцію екологічної освіти "Сім'я - дошкільна установа - школа - позашкільний навчальний заклад - вищий навчальний заклад", Центр плідно співпрацює із середньою загальноосвітньою школою № 2 ім. Д. Карбишева м. Києва, започаткувавши на власній базі викладання курсу за вибором «Основи екології» для учнів 8-9-10-х класів, а також ЗОШ I-III ступенів № 8 і № 14 Оболонського району столиці;
- залучення до участі в інтелектуальних конкурсах, освітніх проектах і програмах;
- організація профільних літніх і зимових шкіл, зокрема: зимова сесія Природничої школи учнівської молоді (наукове відділення «фізика»), Літня школа з програмування та математики -2016 тощо;
- проведення екологічних практикумів, експедицій, олімпіад, проектна діяльність тощо.

Своєрідною моделлю майбутньої наукової діяльності є Інститут біологічних стажувань – інноваційна форма роботи з обдарованою учнівською молоддю. Провідна ідея організації Інституту – реалізація багатовекторного персоналізованого профілювання в галузі біології.

В Інституті біологічних стажувань продовжується робота з відстеження та розвитку здібностей слухачів:

I етап: діагностика та пошук обдарованих дітей;

II етап: розробка індивідуальних програм розвитку творчих здібностей учнів;

III етап: творче втілення планів та програм індивідуального навчання;

IV етап: аналіз, корекція та узагальнення результатів.

Слід наголосити на ефективність цієї форми роботи, яка забезпечує:

- неперервне формування досвіду науково-дослідницької діяльності обдарованих дітей;
- формування образу «Я-дослідник»;
- включення в науково-дослідний простір науково-дослідних установ.

З акцентом на особистісно орієнтоване навчання пріоритетним завданням центрів еколого-натуралістичної творчості є формування допрофесійної компетентності вихованців, учнів, слухачів. Допрофесійна компетентність формується на основі ключових компетентностей учня. Формування допрофесійної компетентності вихованців реалізовується з врахуванням специфіки змісту природничої освіти в контексті допрофільної підготовки і профільного навчання.

З цією метою педагогічним колективом Центру започатковано проведення літніх та зимових профільних шкіл. Так для учасників всеукраїнських конкурсів

хімічного профілю проведена Всеукраїнська літня Стартап Школа «StartChemist». Експериментальні дослідження проводилися на базі кафедри неорганічної хімії хімічного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка, хіміко-технологічного факультету Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут», Інституту органічної хімії Національної академії наук України, в Національному еколого-натуралістичному центрі, проведені екскурсії до ТМ"СпецМАЗ" – першого інноваційного підприємства нанотехнологічних розробок. Юні хіміки знайомились з виробничими потужностями підприємства, здобували практичні навички на сучасному обладнанні для визначення складу та структури органічних речовин.

Важливою умовою успішної реалізації завдань профільної освіти є розширення кола стейкхолдерів (*стейкхолдери* – особи, інститути або організації, які зацікавлені щодо залучення до процесу взаємодії з системою або організацією, які впливають на неї і є залежними від неї). Ключова роль у розширенні кола стейкхолдерів належить НЕНЦ як координаційно-методичному центру.

За науково-методичної допомоги викладачів вищих навчальних закладів Центр проводить науково-практичні конференції, форуми, методологічні і навчальні семінари, експертну, консультаційну, експериментальну, тренінгову і виставкову діяльність з Київським національним університетом ім. Тараса Шевченка, Національним університетом біоресурсів та природокористування, Національним університетом «Києво-Могилянська академія», Національним університетом «Київський політехнічний інститут», Національним педагогічним університетом ім. М. Драгоманова.

У зв'язку з цим варто відзначити систему роботи, позитивні тенденції, які відбулися у сфері освіти сільськогосподарського профілю: відпрацьовані практики успішної взаємодії аграрних вищих навчальних закладів з Національним еколого-натуралістичним центром, обласними та районними еколого-натуралістичними центрами, із школами щодо організації профорієнтаційної роботи, допрофесійного навчання, спрямованого на підвищення мотивації учнівської молоді до вибору професій аграрного профілю, виявлення і розвиток навичок, необхідних для успішного засвоєння навчальних програм професійної освіти (гуртки сільськогосподарського профілю, трудові аграрні учнівські об'єднання, учнівські лісництва, відділення Природничої школи учнівської молоді, щорічні зльоти трудових аграрних учнівських об'єднань та учнівських лісництв).

Аграрна освіта в межах навчальних програм з позашкільної освіти, ґрунтується на середньому професійному рівні, який є базовим джерелом наповнення агропромислового комплексу кваліфікованими робітниками, також він може бути важливим етапом становлення професіонала в аграрній сфері. Дотого ж, високий рівень аграрної освіти знаходить відображення в активній популяризації навчання і зайнятості в галузі серед молоді.

Таким чином, розроблена структурно-функціональна модель взаємодії загальної середньої і позашкільної освіти щодо реалізації завдань до-профільної підготовки і профільного навчання учнів, яка дозволяє на практиці формувати допрофесійні компетентності через: координацію цілей (результатів) і завдань, забезпечення взаємодії і наступності змісту сфер освіти; використання технологій проектного і навчально-дослідного навчання), методів (особистісно орієнтованого навчання, методів розвитку творчого мислення) і форм організації практико-орієнтованої діяльності (експедиції, екскурсії, індивідуальні освітні маршрути, науково-практичні конференції, творчі конкурси), створення простору професійних проб.

Компетентнісна модель освіти на перше місце висуває не процес, а результат навчання, виражений у термінах компетентностей людини, і такий, що піддається оцінюванню за концепцією вимірюваної якості Європейською рамкою кваліфікацій для навчання впродовж життя (2008 р.). Такий підхід є продуктивним для розвитку системи безперервної освіти в Україні і забезпечує в рамках існуючого законодавчого поля механізм отримання неформальної освіти в позашкільному навчальному закладі та її офіційне визнання.

Розвиток соціального партнерства центрів еколого-натуралістичної творчості

Протягом останніх років цілеспрямовано розвивається навчальне і соціальне партнерство Національного еколого-натуралістичного центру з організаціями і установами, бізне-структурами.

Позитивним прикладом соціального партнерства є довгостроковий дослідницький проект з вирощування сучасних гібридів овочевих культур «Агробіологічний експеримент (дослідження рослин та ґрунту в польових умовах)» започаткований спільно з фахівцями компанії «Сингента». Цей проект здійснюється у рамках програми запровадження STEM-освіти з агробіологічного профілю та є однією з освітніх ініціатив компанії щодо реалізації Українського пакту заради молоді, організатором якого виступив Центр «Розвиток КСВ». Проект розрахований на розширення освітніх-прикладних напрямів в рамках програми співпраці еколого-натуралістичного центру, об'єднанню зусиль бізнесу і науки заради талановитої української молоді.

Багаторічним партнером Національного еколого-натуралістичного центру є Торговельна мережа «Фокстрот. Техніка для дому», яка є співорганізатором Всеукраїнського конкурсу для учнівської молоді «ЕКОклас». Метою заходу є підвищення рівня еколого-просвітницької та природоохоронної діяльності учнівських колективів загальноосвітніх і позашкільних навчальних закладів, формування екологічної культури.

На партнерських засадах з Українською асоціацією підприємств водопровідно-каналізаційного господарства «Укрводоканалекологія» проведено

заочний Всеукраїнський конкурс - грант «10x10». У заочному форматі проведено Всеукраїнський конкурс-грант «Проект шкільного куточка живої природи Фельдмана» спільно з РЛП «Фельдман Еко-парк» та КЗ «Харківський обласний Палац дитячої та юнацької творчості».

За підтримки Київського центру енергоефективності, екологічного клубу «Еремурус» у червні 2016 року завершено науковий проект у форматі «*STEM-освіта*» за напрямками: «Енергоефективність та енергозбереження», «Енергоаудит будівлі навчального закладу (енергетичне обстеження будівлі)». Школярі, які цікавляться впровадженням енергоефективних технологій, проходили практичний курс здобуття умінь і навичок експериментально-дослідницької діяльності у сфері енергозбереження. Програма заходів передбачала ознайомлення з основами проведення термографічного обстеження будівель за допомогою тепловізійної зйомки, проведення енергетичних обстежень та оцінку потреб з енергозбереження у своїх домівках. Практикувались підлітки у використанні технічного обладнання та матеріалів.

Позитивним прикладом міжвідомчого партнерства щодо підтримки обдарованих дітей та молоді, які займаються природоохоронною та просвітницькою діяльністю в екологічній сфері, організації їх змістовного дозвілля стало проведення щорічного Всеукраїнського форуму юних екологів. Організатори заходу: Міністерство освіти і науки України, Міністерство соціальної політики України, Національний еколого-натуралістичний центр учнівської молоді, державне підприємство "Український дитячий центр "Молода гвардія". На підтримку обдарованих дітей і молоді, які займаються практичною та експериментально-дослідницькою роботою, у тому числі в аграрній галузі, цими ж організаторами започатковано щорічний Всеукраїнський форум учнівських трудових об'єднань.

Інтеграція позашкільної освіти в європейський та світовий освітній простір

З метою інтеграції національної освіти в європейський та світовий освітній простір Національний еколого-натуралістичний центр продовжує розвивати міжнародну співпрацю. На національному рівні це здійснюється через участь юннатів України у фіналах двадцяти міжнародних конкурсів: міжнародному конкурсі науково-технічної творчості школярів «Intel ISEF 2016», міжнародному конкурсі молодіжних проектів з енергоефективності «Енергія і середовище», Міжнародній Олімпіаді Проектів I-SWEEP, міжнародному конкурсі INFORMATRIX, міжнародному конкурсі INESPO, олімпіаді екологічних проектів INEPOEuroasia, Міжнародному Фестивалі молодих науковців E(x)plory, Міжнародному Форумі IFSES 2016 (International Forum for Science and Engineering Students) тощо. Цього року юні екологи отримали високу оцінку членів журі міжнародних конкурсів.

Щороку розширюється мережа учнівських об'єднань в Україні, що працюють за програмою GLOBE. На сьогодні вона включає: **443** школи та

позашкільні навчальні заклади, залучені **379** вчителів, більш ніж **4,000** учнів. За 2016 рік до програми приєдналося **115** нових учасників. Була сформована Координаційна Рада GLOBE з активних вчителів та методистів.

У рамках міжнародної науково-освітньої програми GLOBE продовжується Всеукраїнська учнівська фенологічна кампанія «Вишнева Україна» - унікальна акція, мета якої - залучення учнів до вивчення вегетаційних циклів вишні звичайної (*Prunus cerasus*) та вишні повстистої (*Prunus tomentosa*), заохочення учасників до дослідження навколишнього середовища. Проведено також Всеукраїнські GLOBE Ігри 2016.

Вперше проведено Всеукраїнські GLOBE Ігри 2016 (22-24 червня, НЕНЦ). Мета Всеукраїнських GLOBE Ігор - підвищення екологічної свідомості та заохочення дітей до вивчення природничих дисциплін.

GLOBE Ігри – це 3-денна зустріч для школярів, які цікавляться природознавством та займаються програмою GLOBE, а також вчителів та науковців, де вони мали можливість представити результати власної роботи, обмінятися досвідом, відвідати майстер-класи провідних вчених та знайти нових друзів у програмі GLOBE.

Унікальність та інноваційність заходу визначали його практична спрямованість, навчання через гру, комунікація та лідерство, глобальність. Програма GLOBE Ігор цього року включала: презентацію учасниками результатів власної роботи, майстер-класи з гідробіології, ботаніки, метеорології, астрофізики провідних вчених Інституту біохімії ім. О.В. Палладіна НАН України, Інституту ботаніки ім. М.Г. Холодного НАН України, Інституту кібернетики імені В.М. Глушкова НАН України, об'єднаної гідрометеорологічної станції «Київ», Національного центру “Мала академія наук”, майстер-класи «Шлях до успіху» (Інститут проблем виховання НАПН України), «Граючи, змінюємо світ» (Екоклуб «Зелена хвиля»), а також лекції з сучасних екологічних проблем представників Державного космічного агентства України, Українського гідрометеорологічного центру, Державної екологічної академії післядипломної освіти та управління тощо.

Спільно з Громадськими організаціями «Екологічний клуб «Еремурус» і РДЮЦ «Guttaclub» (Республіка Молдова) за підтримки Науково-дослідного інституту українознавства, Українського державного центру туризму і краєзнавства учнівської молоді, журналу «Світ виховання», Бюро УГКЦ з питань екології, Асоціації "Енергоефективні міста України", науково-технічного центру «Псіхея», ГС «Муніципальна енергія», у 2015-2016 навчальному році проведено заочний міжнародний конкурс «Енергозберігаючі традиції народів України та Молдови».

Мета конкурсу - поширення ідей сталого розвитку з опорою на краєзнавчі звичаї і традиції народів, що населяли терени України та Молдови, щодо енерго- та ресурсозбереження.

Номінації конкурсу: «Архітектура будівлі та будівельні матеріали», «Господарство та побут», «Використання відновлюваних джерел енергії (сонце, вітер, вода, геотермальна енергія, біомаса)».

Підготовка педагогічних кадрів нової генерації

Продовжено роботу з підготовки нової генерації педагогічних кадрів для профільних позашкільних навчальних закладів. Проведено факультативи, практичні та семінарські заняття з позашкільної педагогіки, екології, методики викладання біології для студентів Київського національного університету ім. Т. Шевченка (спеціальність «Управління навчальним закладом», спеціалізація «Управління позашкільним навчальним закладом»), Національного педагогічного університету ім. М.П. Драгоманова. Проведено навчальну практику:

- загально-екологічна навчальна практика студентів I курсу факультету екології спеціальності «Екологія та охорона навколишнього середовища» денної форми навчання Інституту екології економіки і права Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова;
- навчально-екологічна практика студентів 1-2 курсів спеціальності «Біотехнологія» Інституту екологічної безпеки Національного авіаційного університету;
- навчально-виробнича практика студентів ДВНЗ «Переяслав-Хмельницького державного педагогічного університету імені Григорія Сковороди»;
- з учнями середньої загальноосвітньої школи № 2 ім. Д. Карбишева з поглибленим вивченням природничих дисциплін Подільського району м. Києва, зі спеціалізованої школи № 3 з поглибленим вивченням інформаційних технологій Подільського району м. Києва, середньої загальноосвітньої школи № 8 Подільського району м. Києва.

Педагогами НЕНЦ постійно проводяться консультації для аспірантів Київського національного університету імені Тараса Шевченка (зі спеціальності 13.00.01 – загальна педагогіка й історія педагогіки) та Інституту проблем виховання НАПН України (зі спеціальності 13.00.07 – теорія і методика виховання).

Підвищення професійної компетентності педагогічних працівників

Здатність учитися як ключова компетентність, що визначена Радою Європи й ЄС, є обов'язковою умовою сучасного навчання, самонавчання й адаптації людини до життя. Центр забезпечує підвищення кваліфікації педагогічних кадрів, проводить науково-практичні конференції, навчальні і практичні семінари, вебінари, майстер-класи, консультаційну, тренінгову і виставкову діяльність тощо.

Усього методичними заходами (тільки очного типу, без врахування профільних конкурсів з педагогічної майстерності) охоплено біля 2 тисяч педагогічних працівників позашкільних і загальноосвітніх навчальних закладів.

На підставі ліцензії: Серія АЕ №270777, Наказ МОН України від 01.07.2013 №2494л.) проводяться Всеукраїнські курси підвищення кваліфікації педагогічних кадрів позашкільних навчальних закладів з використанням дистанційної форми навчання для різних категорій педагогічних працівників позашкільних навчальних закладів. 2016 року слухачами курсів стали 123 педагоги-позашкільники з різних регіонів України та м. Києва. Започатковано нові проекти: університет природничих знань для керівників учнівських делегацій на базі галузевих інститутів НАН України та НААН України, Всеукраїнську школу методиста позашкільного навчального закладу, навчальний тренінг з питань планування діяльності позашкільного навчального закладу, організації фандрайзингу та підготовки грантів тощо.

З метою підготовки до сертифікації педагогічних працівників загальноосвітніх та позашкільних навчальних закладів за напрямом «Біологія» НЕНЦ ініціював проведення навчального стартапу відповідної тематики.

Спільно з Інститутом проблем виховання продовжено цикл тренінгів з національно-патріотичного виховання за програмою «З Україною в серці», підготовлено лігу тренерів із національно-патріотичного виховання,

Проведено спільно з Міжнародною благодійною установою «Центр національного відродження» 14-16 жовтня 2016 року Другий Форум українських патріотичних справ «Ми – Українці!».

Мета Форуму - підвищення актуальності і ефективності патріотичного виховання із залученням педагогічного потенціалу закладів освіти та громадських організацій.

У контексті досягнення цілей освіти в інтересах сталого розвитку проведено цикл тренінгів з моніторингу стану довкілля, підготовлено лігу тренерів з екологічної освіти та виховання, II Всеукраїнський форум «Освіта для збалансованого розвитку», Всеукраїнську науково-практичну конференцію до Міжнародного Дня Лісу «Відтворимо ліси разом», бізнес-форум «Енергозбереження та енергоефективність – пріоритетний напрям сталого розвитку України» тощо.

Найбільш ефективні і прогресивні напрацювання в освітній сфері, широку палітру інноваційних підходів до позашкільної освіти в Україні презентували позашкільні навчальні заклади еколого-натуралістичного напрямку під час виїзних заходів з підвищення кваліфікації педагогічних працівників, зокрема: Комунальний заклад освіти «Обласний еколого-натуралістичний центр дітей та учнівської молоді» (Дніпропетровська область), Комунальний заклад „Станція юних натуралістів” Рівненської обласної ради, Івано-Франківський обласний еколого-натуралістичний центр учнівської молоді.

Реалізація освіти впродовж життя працюючих педагогів

З цією метою функціонує школа молодого педагога. На початку навчального року розроблено план роботи на рік з молодими педагогами, яким передбачено надання допомоги в організації навчально-виховного процесу,

складанні планів роботи та веденні навчальної документації; ознайомлення з правилами техніки безпеки та санітарно-гігієнічними нормами. Для молодих спеціалістів проведено майстер-класи з розвитку критичного мислення, екскурсії до Музею хліба, куточку живої природи, Школи народних ремесел, практичні роботи з організації дослідницької роботи з учнями в теплиці та на навчально-дослідній земельній ділянці.

Взаємозбагаченню досвіду сприяло проведення відкритих занять як молодими, так і досвідченими педагогами.

Згідно з Положенням про атестацію педагогічних працівників України проводилася атестація педагогічних працівників Центру. Необхідно відзначити високу якість оформлення атестаційних матеріалів, накопичення методичних та дидактичних матеріалів, розробок занять, масових заходів, які акумулювалися у атестаційних папках. До атестаційної комісії вчасно надійшли заяви від педагогічних працівників, щодо підтвердження (підвищення) кваліфікаційного рівня.

Чільне місце в семінарській діяльності Центру займає обговорення проблем екологічно безпечного довкілля, розвитку освіти в інтересах сталого розвитку, розроблення молодіжних проектів з енергоефективності та енергозбереження.

Належна увага приділялась психологічному забезпеченню організації роботи з обдарованими дітьми:

- проведено майстер-класи для учасників масових заходів;
- психологічний тренінг з розвитку професійних якостей педагога для керівників учнівських делегацій – учасників всеукраїнських конкурсів.

Освіта педагогічних працівників здійснювалася також через низку неформальних заходів, зустрічей з відомими вченими, зокрема педагогічні працівники еколого-натуралістичних центрів, станцій юних натуралістів, під час проведення Всеукраїнського фестивалю патріотичних дій та збору лідерів Всеукраїнської дитячої спілки «Дитячий екологічний парламент», зустрілися на науковому пікніку з академіком НАН України, професором, доктором біологічних наук, директором Інституту харчової біотехнології та геноміки НАН України Ярославом Борисовичем Блюмом і академіком НАПН України, доктором психологічних наук, професором Іваном Дмитровичем Бехом, директором Інституту проблем виховання НАПН України.

Така форма комунікації надає можливість педагогам і фахівцям представити свої ідеї, науково-дослідницькі проекти та ініціативи, сприяє поширенню наукових і педагогічних інновацій.

Загалом здійснення освіти впродовж життя працюючих педагогів системи позашкільної освіти в 2016 році спрямовувалося на удосконалення структури, змісту і методів роботи з педагогами, переорієнтацію її на нові моделі управлінської діяльності, вдосконалення програми всебічного розвитку та саморозвитку особистості, особистісно-орієнтовані педагогічні технології,

створення умов для індивідуалізації та диференціації навчання. Серед пріоритетних напрямів цієї роботи:

- всебічний розвиток професійних якостей педагогів позашкільних закладів в умовах нової парадигми освіти;
- модернізація навчального процесу в системі підвищення кваліфікації на основі моніторингових досліджень;
- орієнтація на індивідуальний стиль навчання та діяльності педагогів, здійснення диференційованого підходу з урахуванням категорій та кваліфікацій фахівців;
- запровадження очно-дистанційного підвищення кваліфікації керівних та педагогічних кадрів;
- апробація та запровадження кредитно-модульної системи навчання на курсах підвищення кваліфікації педагогічних кадрів.

Методична служба Центру особливу увагу приділяє підвищенню професійного рівня педагогів для роботи в інклюзивному освітньому середовищі спільно з Київським університетом ім. Б. Грінченка. Проведено ряд семінарів-практикумів, майстер-класів, тренінгів для педагогів-дефектологів, логопедів ДНЗ, вчителів корекційної освіти, вихователів спеціальних шкіл, що дає змогу ефективно поєднувати методики інклюзивної освіти з різними формами роботи з природним матеріалом. Прикладом впровадження методик інклюзивної освіти є Школа народних ремесел Центру, яка є базою проведення семінарів та тренінгів з практичними демонстраціями напрацювань школи.

Віталогічна освіта

Центром вже кілька років ефективно здійснюється віталогічна освіта з широкими верствами населення. Найбільш популярними напрямками є садівництво та декоративно-ужиткове мистецтво. Протягом року більше 500 садівників-аматорів пройшли практичні навчання на базі науково-дослідної лабораторії садівництва, отримавши поради та консультації. Для учасників «Дня виноградаря» була організована екскурсія, влаштована дегустація сортів, на базі лабораторії проведено майстер-клас по обрізці виноградної лози, формуванню та укриттю на зиму виноградних кущів.

Спільно з Клубом органічного землеробства проводиться семінари за тематикою: «Технології вирощування малопоширених ягідних культур», «Сучасні технології вирощування овочевих культур», «Сидерати, їхні різновиди та використання», «Біопрепарати для захисту рослин», «Алелопатія та ущільнені посадки в органічному землеробстві», «Лікарські рослини на присадибній ділянці».

Шостий рік поспіль проводиться навчання дорослих у віталогічній школі при Школі народних ремесел НЕНЦ. Група родинного навчання передбачає навчання батьків і їхніх дітей, бабусь, дідусів і їхніх онуків. Традиційними серед батьків стали майстер-класи з писанкарства до Великодня, які проводять

педагоги разом з вихованцями. Батьки мають можливість не тільки спостерігати за навчанням дітей у гуртках, а й творчо працювати разом з дітьми.

У 2016 році склали іспити та отримали свідоцтва 10 випускників віталогічної школи.

Виставкова діяльність Національного еколого-натуралістичного центру учнівської молоді

З метою підвищення якості позашкільної освіти, поліпшення її науково-методичного забезпечення, розвитку творчого потенціалу педагогів, поширення передового педагогічного досвіду спільно з Національною академією педагогічних наук України та Всеукраїнською асоціацією педагогів-позашкільників «Фактор» проведено щорічні заочні Позашкільні педагогічні читання-виставку видавничої продукції з питань позашкільної освіти еколого-натуралістичного напрямку. На виставку подані матеріали різних типів позашкільних навчальних закладів: профільних, комплексних, зокрема: центрів еколого-натуралістичної творчості учнівської молоді, станцій юних натуралістів, Палаців і Будинків дитячої та юнацької творчості, творчих та трудових учнівських об'єднань на базі загальноосвітніх навчальних закладів. У рамках Позашкільних педагогічних читань-виставки проводився конкурс видавничої продукції за такими номінаціями: «Позашкільний навчальний заклад і регіон: енергія інноваційної взаємодії», «Модернізація змісту позашкільної освіти», «Інновації у формуванні фахових компетенцій педагогів», «Механізм інтеграції освіти і науки у позашкільному навчальному закладі», «Науково-популярні видання для дітей та юнацтва», «Реклама досягнень позашкільного навчального закладу». На розгляд журі представлено 149 робіт із 17 областей України. Проведення таких виставок є необхідною складовою навчально-методичного і науково-методичного забезпечення навчально-виховного процесу в позашкільних навчальних закладах, сприяє створенню банку методичних матеріалів з організації екологічної освіти учнівської молоді, підвищенню ефективності та якості дослідницької роботи з учнями, підтримці творчо працюючих педагогів.

За матеріалами читань-виставки створено анотований каталог видань відповідно до номінацій виставки.

У бібліотеці Центру організовано постійно діючу виставку методичної літератури на допомогу вчителям біології, педагогічним працівникам позашкільних навчальних закладів за рубриками „Нова література”, „Експрес-інформація”, література, що видається НЕНЦ, а також новинки методичної літератури з біології, екології, психології тощо.

27 серпня 2016 року Національний еколого-натуралістичний центр учнівської молоді МОН України спільно з Всеукраїнською асоціацією голубівників провели національну виставку-конкурс голубів, яка відбулася під гаслом «Голуб – птах громадських організацій». Мета заходу - вдосконалення професійної майстерності та практичних навичок юних голубівників; залучення

молоді до науково-дослідницької діяльності в галузі голубівництва та профорієнтаційна робота в напрямках зооінженерії, селекції, ветеринарної медицини; проведення змагання між окремими голубівниками і відбір найкращих екземплярів голубів в кожній породі; підведення підсумків роботи факультативів, гуртків, секцій, наукових учнівських товариств, активізація всіх форм позакласної та позашкільної роботи з учнями в галузі голубівництва; популяризація досвіду аматорів серед широких верств населення.

25-27 жовтня педагогічний колектив Національного еколого-натуралістичного центру учнівської молоді брав участь у VIII Міжнародному форумі «Інноватика в сучасній освіті» та в IV Міжнародній виставці закордонних навчальних закладів «World Edu».

Національний еколого-натуралістичний центр учнівської молоді МОН України нагороджено Дипломом лауреата конкурсу першого ступеня в номінації «Сучасні інформаційні системи, технічні засоби навчання, технології та рішення для впровадження в освітню практику».

Популяризація діяльності Центру в засобах масової інформації

Оприлюднення діяльності Центру у ЗМІ здійснюється через надання інформації про методичну й організаційно-масову діяльність, залучення представників ЗМІ до участі в роботі заходів для подання матеріалів про ці заходи в центральних, освітянських газетах, на радіо та телебаченні. Матеріали працівників НЕНЦ друкувалися в газетах «Освіта», «Сільська школа», «Порадниця», бюлетені Українського товариства охорони птахів, інформаційному бюлетені екологічних відеотек; у фахових виданнях «Біологія», «Позашкілля», в журналах «Біологія і хімія», «Паросток», «Рідна природа», «Овочі. Фрукти», «Інформатика» тощо. Інформація про діяльність Центру прозвучала на українському радіо у передачах «Новини», «Голос Києва», «Наше радіо», *Радіо – ЕРА*.

Налагоджена співпраця з телеканалами, зокрема, УТ-1, ТРК.

Загалом протягом року співробітниками Центру було опубліковано в фахових та профільних виданнях 83 статті і зроблено 17 виступів на радіо та телебаченні. Повний перелік подано в додатку.

Для інформування педагогічних працівників та учнівської молоді про події в Центрі широко використовувалися можливості Інтернет-сторінки сайту НЕНЦ, зокрема на сайт підготовлено та подано 183 інформаційно-методичних матеріалів. Постійно поповнюється інформацією блок для дистанційної освіти педагогів.

Узагальнення передового педагогічного досвіду

Педагогічним колективом НЕНЦ сформована і реалізується система виявлення, узагальнення, поширення передового педагогічного досвіду. Узагальнено передовий досвід:

- Комунального закладу «Харківський обласний Палац дитячої та юнацької творчості» та Регіонального ландшафтного парку «Фельдман-екопарк» за темою: «Співпраця позашкільного навчального закладу з громадськими організаціями як умова успішності педагогічної місії соціокультурного простору міста»;
- КПНЗ «Станція юних натуралістів» м. Кривого Рогу Дніпропетровської області за темою: «Формування готовності вихованців позашкільного навчального закладу до проектної діяльності»;
- Тульчинської райСЮН Вінницької області за темою: «Дослідницька підготовка учнів в умовах організації наукових товариств»;
- Еколого-натуралістичного відділу Одеського обласного гуманітарного центру позашкільної освіти та виховання за темою: «Дистанційна освіта як освітня послуга сучасного позашкільного навчального закладу»;
- Чернівецького міського центру еколого-натуралістичної творчості за темою: «Формування готовності підлітків до професійного самовизначення в умовах взаємодії загальноосвітнього і позашкільного навчального закладу»;
- КЗ ЛОР «Львівський обласний центр еколого-натуралістичної творчості» за темою: «Природоохоронні території як освітнє середовище і освітній ресурс в системі формування екологічної культури вихованців КЗ ЛОР «Львівський обласний центр еколого-натуралістичної творчості».

З метою підвищення престижності педагогічної професії, привернення уваги громадськості до проблем позашкільної освіти, популяризації педагогічних здобутків, вивчення та поширення кращого досвіду роботи, новітніх методик та прогресивних форм роботи керівників гуртків позашкільних навчальних закладів проведено Всеукраїнський конкурс майстерності педагогічних працівників позашкільних навчальних закладів «Джерело творчості». Цього року Конкурс було проведено в номінації «Керівник гуртка 2016», у якому взяли участь 40 керівників гуртків еколого-натуралістичного напрямку («Керівник біологічного гуртка», «Керівник екологічного гуртка»). Переможцем у номінації «Керівник біологічного гуртка» визнано Шум'як Наталію Романівну (Тернопільський обласний еколого-натуралістичний центр), у номінації «Керівник екологічного гуртка» (Куроченко Ірину Іванівну (Рівненський міський Палац дітей та молоді Рівненської міської ради).

З метою популяризації і розвитку природничої освіти започатковано науково-популярне, навчально-виховне, еколого-природниче видання -газета «Юннат», (Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу інфромації серія КВ №22094-11994Р).

Дане видання виходить 1 раз на місяць. Газета має як постійні («Вчимося доглядати», «Здоров'я», «Фотограф-початківець», «Цікаві факти» тощо), так і

змінні («Психологічна сторінка», «У світі рослин», «У світі тварин» тощо) рубрики.

Економічна діяльність

Важливим досягненням 2016 р. для Центру стало встановлення біопаливних котлів на солом'яних пелетах, що відбувалося в рамках імплементації проекту ПРООН/ГЕФ «Розвиток та комерціалізація біоенергетичних технологій в муніципальному секторі в Україні».

Наразі у Центрі запустили три великі автоматизовані опалювальні котли на солом'яних пелетах. НЕНЦ відмовився від газу та перейшов на альтернативне паливо в рамках Програми розвитку Організації Об'єднаних Націй. Згідно з попередніми підрахунками, щойно введені в експлуатацію котли дозволять Центру нагрівати повітря у аудиторіях до 20-22 градусів та зекономити впродовж нинішнього опалювального сезону понад 1,1 мільйон гривень. До того ж, перехід на відновлювальні джерела енергії покращить екологічну ситуацію у столиці завдяки скороченню викидів парникових газів в атмосферу.

Реформування освітньо-виховної діяльності позашкільних навчальних закладів еколого-натуралістичного напрямку передбачає вирішення низки ключових проблем:

- підвищення рівня особистої відповідальності керівників місцевих органів виконавчої влади та освіти всіх рівнів щодо дотримання положень Закону України «Про позашкільну освіту», і, насамперед, збереження і розширення мережі гуртків, секцій, дитячих об'єднань, насамперед, районної і міської ланок, без права їх перепрофілювання, перепідпорядкування, злиття, закриття, вилучення земельних ділянок, приміщень та передачі їх, а також наявного обладнання і техніки в оренду;
- зміцнення навчальної, матеріально-технічної бази шляхом поліпшення ресурсного забезпечення закладів за рахунок збільшення позабюджетних надходжень, раціонального їх використання;
- створення піклувальних рад позашкільних навчальних закладів з метою оптимізації їх діяльності, що забезпечить умови рівного доступу до якісної позашкільної освіти та дасть змогу надавати якіснішу позашкільну освіту на безоплатній основі дітям із соціально незахищених верств населення, дітям-інвалідами, дітям-сиротам, позбавленим батьківського піклування, а також дітям із сімей переселенців із зони АТО та тимчасово окупованого Криму;
- розроблення і упровадження нормативних документів щодо оновлення відповідно до чинного законодавства фінансово-економічних і правових засад діяльності позашкільних навчальних закладів різних форм власності і підпорядкування;

- упровадження у практику нових підходів до організації і здійснення навчально-виховної роботи профільних позашкільних навчальних закладів, що дасть змогу значно підвищити ефективність інтелектуального, морально-духовного і фізичного розвитку дитини;
- розширення взаємодії та співпраці із загальноосвітніми навчальними закладами в рамках реалізації Концепції «Нової української школи»;
- забезпечення фінансової підтримки видання у необхідному обсязі і накладі навчально-дидактичної, навчально-методичної літератури, посібників і підручників, періодичних видань із позашкільної освіти;
- удосконалення механізмів, які забезпечують підвищення матеріального становища і соціального статусу педагога позашкільного навчального закладу; створення на регіональному рівні належних умов для молодих спеціалістів, працівників позашкільних навчальних закладів, насамперед міської, районної та, особливо, сільської ланки (державної підтримки молодіжного кредитування, пільгами із забезпечення житлом, оплатою комунальних послуг, забезпечення безоплатним проїздом до місця роботи і додому за рахунок коштів місцевого бюджету тощо);
- оптимізація мережі таборів відпочинку та профільних таборів позашкільних навчальних закладів різних форм власності та підпорядкування, що працюють в літній час;
- розвиток практики вивчення соціального замовлення і запиту ринку праці на позашкільну освіту на всеукраїнському і регіональних рівнях; використання в управлінні системою позашкільної освіти сучасних маркетингових технологій, спрямованих на забезпечення і реалізацію потреб дітей і батьків в якісній позашкільній освіті;
- розроблення і упровадження міжвідомчих програм розвитку позашкільної освіти, які ґрунтуються на соціальному партнерстві;
- підвищення статусу обдарованих дітей і молоді, державна підтримка педагогічних працівників, які мають позитивні результати роботи з обдарованими дітьми та молоддю; соціально-правове забезпечення обдарованих дітей і молоді необхідними умовами для успішного розвитку, навчання, праці тощо;
- розширення співпраці позашкільних навчальних закладів із навчальними закладами, органами управління освітою, міжнародними громадськими організаціями і фондами, звернення до практики неформальної освіти зарубіжних країн.